

غائلی کردستان

دکتر فریدون عبدلی فرد

طرف مردم مهاباد به نمایندگی دوره چهاردهم انتخاب شد. فرد سوم خانواده قاضی که از سران حزب بود «محمد حسین سیف قاضی» عموزاده قاضی محمد بود.

برنامه از اواسط سال ۱۳۲۱ (۲۵ شهریور / شانزدهم سپتامبر، ۱۹۴۲) شروع شد. در این تاریخ عده‌ای از کردهای مهاباد و سران ایلات منطقه با همفکری هم، کمیته‌ای را تشکیل دادند با نام «کوموله ژ. کاف» به معنی «جمعیت تجدید حیات کردستان» یا «جمعیت زندگی کرد» که یک حرکت ناسیونالیستی متریقی به حساب می‌آمد.

به تدریج با اضافه شدن اعضا و حامیان جمعیت گسترش پیدا کرد و بالاخره در فروردین، ۱۳۲۲ (آوریل ۱۹۴۳) طی جلسه‌ای اعضا کمیته مرکزی آن انتخاب شدند و به دنبال آن فعالیت‌های جمعیت در جهت افزایش هواداران و توسعه‌ی تبلیغات در اطراف مهاباد انجام گرفت به طوری که در آغاز سال ۱۹۴۴ اکثریت قریب به اتفاق ایلات و عشایر و مردم کردستان جزو اعضا این جمعیت شده بودند.

در ادامه این برنامه جمعیت «ژکاف» نمایندگانی نیز به کردستان عراق و ترکیه فرستاد و درخواست گفتگوهای سه جانبه نمود که مورد موافقت قرار گرفت و به دنبال آن در منطقه‌ای در کوه «دالان پر» که محل تلاقی مرزهای ایران و ترکیه و عراق بود گفتگوها آغاز شد. این گفتگوها بیشتر در مورد اتحاد کردهای سه کشور و ایجاد کشور کردستان بزرگ بود. بالاخره در ماه اوت ۱۹۴۴ بعد از گفتگوهای نهائی و توافق،

نمایندگان اکراد سه کشور برابر امضاء پیمان دوستی و پشتیبانی از یکدیگر، قراردادی که به پیمان سه مرز معروف شد (په یمانسی سنودر) به امضاء رسانیدند.

شاه بیت این پیمان توافق درباره ایجاد یک محدوده جغرافیائی از سه کشور به نام کردستان بود.

همچنین جمعیت «ژکاف» به عنوان آرم ملی پرچم سه رنگی برای

«جمهوری دموکرات کردستان»

در اواخر جنگ دوم جهانی کشور شوروی برای گسترش کمونیزم و افزایش نفوذ خویش در کشورهای همجوار و برنامه کهنه نزدیک شدن به آب‌های گرم خلیج فارس، هم زمان با برپائی غائلی آذربایجان، برنامه‌ی مشابهی نیز با همان مقاصد در کردستان پیاده کرد.

هدف این برنامه در ظاهر ایجاد کشور کردستان مستقل متشکل از ملت‌های کرد ساکن در کردستان ایران و عراق و سوریه و ترکیه بود. شروع این برنامه از اواسط جنگ بین‌الملل دوم بود که ایران از شمال توسط روس‌ها و از جنوب توسط انگلیسی‌ها تحت تجاوز و اشغال درآمده بود.

دولت مرکزی نیز با توجه به نبودن نیروهای نظامی در منطقه هیچگونه قدرت و نفوذی روی شهرستان‌های کردستان نداشت و زمینه برای هرگونه اظهارنظر درباره تمایلات قومی و زبانی و افکار جدائی‌طلبی آماده بود.

از جمله شهرهائی که از این ناهنجاری و نابسامانی استفاده کرد شهرستان مهاباد^۱ و منطقه کردنشین جنوب شرقی دریاچه رضائیه (ارومیه) بود.

بانی این فکر و مغز متفکر آن به ظاهر شخصی با نام «قاضی محمد» بود. خانواده وی از محترم‌ترین و با نفوذترین خانواده‌های مهاباد بود. وی قبل از این که از طرف پدرش به عنوان «قاضی» تعیین شود.

رئیس اداره‌ی اوقاف مهاباد بود و از محبوبیت و اعتبار شایانی در میان روحانیان و رهبران کرد برخوردار بود. نفر دومی از این خانواده که در برنامه جمهوری کردستان دست داشت برادر قاضی محمد «ابوالقاسم صدر قاضی» بود. وی مردمی بسیار فاضل و دانا و خوش برخورد و مورد احترام مردم بود. لذا در سال ۱۹۴۳ خود را کاندید وکالت مجلس کرد و از

اعضای هیات مرکزی کوموله ژک

کردستان تهیه کردند که ترتیب رنگ‌های آن از بالا به پائین قرمز، سفید و سبز (برعکس پرچم ایران) بود. در وسط آن کره خورشید (نشان ملی کردها) در حالی که دو خوشه گندم آن را در بر گرفته بود و یک کوه و یک قلم نیز روی آن دیده می‌شد، قرارداد داشت.

هم زمان با این تحولات با وارد نمودن ماشین چاپ و وسائل طبع مثل کاغذ و حروف چاپ از بادکوبه روزنامه‌ای نیز به نام «کردستان» که ارگان حزب محسوب می‌شد منتشر گردید.

با گسترش تشکیلات کومله و پیوستن بقیه کردها و ایلات سه کشور از جمله تشکیلات ایل بارزانی به رهبری ملامصطفی بارزانی که در مهرماه ۱۳۲۴

(اکتبر ۱۹۴۵) همبستگی خود را به

حزب دموکرات اعلام نمود، به تدریج تشکیلات حزب شکل گرفت و در شهرهای مختلف شعبه‌های آن دایر گردید که از مرکز خود در مهاباد دستور می‌گرفتند.

در این زمان رهبر و مغز متفکر حزب «قاضی محمد ذبیحی» بود و این در حالی بود که به طور رسمی در حزب نام وی ثبت نشده و عضویت نداشت. و سایر اعضاء حزب عبارت بودند از: صدر قاضی، وهاب بلوریان ایوبی، سلطانیان، مناف کریمی، کریم احمدین، سیف قاضی و حاجی مصطفی داودی.

در اولین کنگره سراسری تأکید بیشتر روی زبان کردی، خلق واحد کرد و خودمختاری کردستان بود و خواسته‌های آن‌ها در قطع نامه‌ی نهائی به صورت اعلامیه‌ای منتشر شد که اهم آن‌ها عبارت بودند از:

- ۱- حق خودمختاری به کردستان در چارچوب دولت ایران
  - ۲- تشکیل انجمن‌های ایالتی و ولایتی
  - ۳- گماردن مأموران دولتی ادارات از میان کردها
  - ۴- آموزش در مدارس به زبان کردی انجام شود همچنین رسمی شدن خط و زبان کردی
  - ۵- خرج کردن تمام درآمدهای کردستان در خود منطقه
  - ۶- همکاری حزب دموکرات کردستان با ملت آذربایجان
- با شکل گرفتن حزب دموکرات کردستان تمام تشکیلات جمعیت «ژکاف» نیز به آن منتقل شده و حزب دموکرات قدرت اول منطقه گردید.

قاضی محمد رئیس جمهور

در تمام مدتی که این تحولات در کردستان به وقوع می‌پیوست سران حزب در پشت پرده و از طریق کنسولگری شوروی در رضائیه (ارومیه فعلی) با آن‌ها در تماس بودند و کلیه برنامه‌ها توسط عوامل شوروی به کردها دیکته می‌شد.

در ماه سپتامبر ۱۹۴۵ (شهریور ۱۳۲۴) گروهی از مقامات بلند پایه‌ی کرد با برنامه ریزی و سرپرستی انجمن روابط فرهنگی شوروی و کردها، راهی باکو شدند تا در اجلاس کمونیست‌ها شرکت کنند و هم زمان با آن عده‌ای از جوانان کرد نیز برای فراگیری حرفه‌های مختلف و مهارت‌های فنی به دانشگاه‌های شوروی در باکو فرستاده شدند.

بالاخره بعد از تشکیل جلسات متعدد و مباحثاتی که سران حزب دموکرات، شوروی‌ها و تشکیلات تبریز داشتند. در ۲۲ آذر ۱۳۲۴ (۱۵

دسامبر ۱۹۴۵) به دنبال جلسه‌ای در مهاباد که با حضور مأموران روسی بود، ایجاد «جمهوری خلق کردستان» در منطقه‌ای به وسعت نزدیک به ۵۰ میل در اطراف مهاباد اعلام گردید.

کردها این اقدام خود را مقدمه‌ای برای خودمختاری و ایجاد کردستان بزرگ و مستقل و آزاد اعلام نمودند.

ریاست این جمهوری در عمل با قاضی محمد بود.

در روز ۲۶ آذرماه ادارات به تدریج به تصرف افراد حزب در آمده و در بالای ساختمان هر کدام پرچم کردستان به اهتزاز درآمد و در رأس هر اداره یکی از اعضاء حزب قرار گرفت که در کنار آنها نماینده‌ای از شوروی به عنوان کارشناس قرار داشت.

با راهنمایی مسؤولین شوروی یک هیأت پنج نفری از طرف قاضی محمد و حزب دموکرات عازم آذربایجان شد و در تبریز با پیشه‌وری ملاقات و موافقت نامه دوستی و همکاری بین دو جمهوری به امضاء رسید. اعضاء گروهی که به تبریز رفت. مناف کریمی، سیف قاضی، داودی، کریم احمدین و وهاب بلوریان بودند. از همین تاریخ بود که حزب کومله کردستان با حزب دموکرات آذربایجان ائتلاف کرده و متحد شدند.

در تاریخ دوم بهمن ۱۳۲۴ (۲۳ ژانویه ۱۹۴۶) به دنبال راهپیمائی و گردهمائی در مهاباد قاضی محمد به عنوان رئیس دولت جمهوری خلق کردستان انتخاب و اعلام گردید که این اقدام برخلاف نظر و بدون اطلاع شوروی و آذربایجان بود.

قاضی محمد رئیس جمهور و رئیس دولت در پنجم ماه فوریه برای

سال ۱۹۴۶ به تدریج در سقز و سردشت در مقابل نیروهای مسلح کرد قرار گرفتند.

فرماندهی این ارتش با رزم آرا بود. بعد از درگیری مختصری که منجر به شکست ارتش کرد و بارزانی شد، آتش بس اعلام و مذاکرات ترک مخاصمه شروع شد در این مذاکرات دولت مرکزی تا حدودی حقوق کردها را نیز به رسمیت شناخت.

در ماه جولای ماشین چاپ برای چاپ اسناد، اوراق بهادار، قبض‌ها و سایر اوراق اداری، از جانب روس‌ها تحویل حکومت مهاباد گردید ولی فرصتی برای استفاده از آن پیش نیامد.

در ماه اوت قاضی محمد به تهران عزیمت کرد و با قوام السلطنه و رزم آرا در جهت یک حکومت قانونی نیمه خودمختار برای کردها، به مذاکره پرداخت ولی به توافق نرسید و بدون نتیجه به مهاباد مراجعت کرد و در پنجم ماه دسامبر ۱۹۴۶ برای مقابله با قوای دولتی یک شورای جنگی تشکیل داد.

ارتش در روز ۱۴ دسامبر، دو روز بعد از سقوط حکومت آذربایجان، به عنوان تضمین آزادی انتخابات به طرف مهاباد حرکت کرد. قاضی محمد و سایر سران در میان دوآب به استقبال آنها رفتند ارتش بدون مقاومت با مسالمت وارد مهاباد شد و بعد از چند روز مذاکره با سران حکومت به علت

عدم نتیجه‌گیری، در روز ۲۱ دسامبر قاضی محمد، سیف قاضی، حاجی بابا شیخ و چند نفر دیگر را بازداشت و بقیه را خلع سلاح نمود. ملامصطفی بارزانی به شوروی گریخت و چند سال بعد به منطقه کردنشین ایل خود در عراق بازگشت.

در طی چند روز حدود دویست نفر از بقیه سران و اعضای حزب دموکرات بازداشت و در چند مرحله بعد از محاکمه در شهرهای تبریز و مهاباد در رضائیه و سقز زندانی شدند.

در تاریخ دهم فروردین ۱۳۲۶ (سی و یکم مارس ۱۹۴۷) قاضی محمد و سران حکومت و به دستور تهران در محل اعدام شدند. و به این ترتیب غائله‌ی کردستان نیز مانند غائله‌ی آذربایجان پایان یافت و کردستان نیز دوباره تحت کنترل حکومت مرکزی درآمد.

۱. نام اولیه مهاباد، ساوجه‌لاغ مگری بود که در زمان رضاشاه به مهاباد تغییر کرد.
۲. کوموله ژ. کاف از اول کلمات: کوموله ژئاندنه و هی کوردستان تشکیل شده است.

مشورت درباره انتخاب وزرا جهت تشکیل کابینه، ده نفر از اعضای کمیته مرکزی حزب را به محل ساختمان مرکزی حزب دموکرات (سوویت کرد) دعوت کرد و شش روز بعد در ۱۱ فوریه ۱۹۴۶ هیئت دولت جمهوری کردستان به شرح زیر اعلام گردید:

پس از قاضی محمد رئیس جمهور:

حاجی شیخ بابا: نخست وزیر و صدر هیئت رئیسه

محمد امین معینی: وزیر داخله

محمد حسین سیف قاضی: وزیر جنگ

عبدالرحمن ایلخانی زاده: وزیر خارجه

سید محمد ایوبیان: وزیر بهداری

مناف کریمی: وزیر فرهنگ

اسماعیل آقا ایلخانی زاده: وزیر راه

احمد الهی: وزیر اقتصاد

خلیل خسروی: وزیر کار

حاجی مصطفی داوودی: وزیر تجارت

محمود ولی زاده: وزیر کشاورزی

و بالاخره کریم احمدین: وزیر پست و تلگراف

و تلفن

کریم احمدین مردمی آرام و متین بود که در زمان جمهوری چهل سال داشت وی از خانواده‌ای خوش نام بود و از طرف همسر قاضی محمد با وی قوم و خویش بود.

وی در تشکیلات حزب و جمهوری نفوذ چندانی نداشت به همین جهت هم بعد از فروپاشی جمهوری کردستان وی نیز که دستگیر و زندانی شده بود. چندی بعد آزاد گردید.

مرکز دولت جمهوری در مهاباد بود و شهرهای میان دوآب، بوکان، خانه و نقده و به طور کلی شمال کردستان تحت حاکمیت و نفوذ آن قرارگرفت. رضائیه نیز با همکاری دو دولت کردستان و آذربایجان اداره می‌شد.

دولت دموکرات زبان کردی را در مدارس رسمیت داد. ایستگاه رادیویی تأسیس کرد. چاپخانه‌ای نیز برای انتشار اسناد و اوراق بهادار تأسیس کرد و در صدد ایجاد ارتش ملی بود که تشکیلات ایل بارزانی هسته اصلی آن را تشکیل می‌دادند.

جمهوری خودمختار کردستان در سوم اردیبهشت ۱۳۲۵ (۲۳ آوریل ۱۹۴۶) پیمان نظامی و اقتصادی دیگری با حکومت دموکرات آذربایجان منعقد کرد که مفاد اصلی آن از سه قسمت تشکیل شده بود:

۱ - اتحاد دو جمهوری

۲ - خوش رفتاری با اقلیت‌ها

۳ - تشکیل سپاه مشترک

جمهوری کردستان نیز همانند جمهوری آذربایجان از جانب حکومت مرکزی به هیچ وجه پذیرفته نشد و بالاخره نیروهای دولتی از اوایل ژوئن